

Foto: Therese Winberg/Johnér

Så fungerar

UPPHOVSRÄTTEN

Om en person skapar ett verk så har hen **upphovsrätt** till det verket.

Rättigheten är en ensamrätt till en prestation som också skyddas från andras användning.

Rättigheten går inte att ansöka om, utan **uppstår automatiskt** när verket skapas.

Rättigheten behöver alltså inte registreras och uppstår oberoende av teknik och medium.

Skyddet kvarstår som huvudregel till och med **70 år** efter upphovsmannens bortgång.

*Denna grundläggande genomgång av upphovsrätten kommer att uppdateras löpande, men informationen kan påverkas av rådande rättsläge och ska inte betraktas som rådgivning. Se också **upphovsrättslagen**.*

Ett verk måste ha "verkshöjd"

Alla skapelser – exempelvis texter, fotografier, illustrationer, målningar och musik – är inte per automatik "verk", utan det krävs att de uppnår så kallad **verkshöjd**. Med det menas att exempelvis en illustration ska vara tillräckligt originell.

Och vad är då originellt? Använd denna

tumregel:

Det är naturligtvis inte så lätt att avgöra vad som är originellt, men en enkel tumregel är att om det är osannolikt att två personer oberoende av varandra skulle utforma illustrationen likadant eller snarlikt så är den troligen tillräckligt originell för att anses uppnå verkshöjd och på så sätt vara ett skyddat verk.

Notera!

att det endast är **utformningen av verket** som skyddas, den bakomliggande idén eller konceptet kan inte få upphovsrättsligt skydd som verk.

Upphovsmannen har både en ekonomisk och en ideell rätt

A. Ekonomisk rätt

Den ekonomiska rätten innebär en ensamrätt för upphovsmannen att

1. **Framställa exemplar av verket**
2. **Göra verket tillgängligt för allmänheten** (med andra ord: dela det med andra).

Att det kallas för en ekonomisk rätt är för att upphovsmannen kan tjäna pengar på rättigheten genom att **ge tillstånd till andra** att använda den mot ersättning (ofta benämnt "licens").

Att "*framställa exemplar*" syftar på en juridisk term som betyder att en ny kopia av verket görs. Den som fotograferar en målning framställer alltså ett exemplar av målningen som sparas i kameran och den som laddar ner en artikel framställer ett exemplar av artikeln som sparas på datorn.

Att "*göra verket tillgängligt*" innebär i stället delning av ett redan existerande verk. Ett exempel är när man visar upp en tavla på en konstutställning.

B. Ideell rätt

Den ideella rätten innebär att upphovsmannen har rätt att

1. **Namnges när någon använder verket**
2. **Andra inte får ändra verket på ett för upphovsmannen kränkande sätt eller använda verket i ett kränkande sammanhang.**

Då behövs inte tillstånd...

Huvudregeln är alltid att man måste ha ett förhandstillstånd för att få använda ett verk. Det finns dock ett antal undantag och situationer som gör att man inte behöver inhämta tillstånd från upphovsmannen:*

Man har rätt att **kopiera för privat bruk**, till exempel en sångtext till ett kalas. Observera att privat bruk i regel inte omfattar arbetsplatser, föreningar, offentliga lokaler etcetera. Den kopiering som en lärare gör till sina elever i undervisningsverksamheten anses alltså inte vara för privat bruk. Man kan inte heller alltid kopiera fritt – även om det är för privat bruk. När det gäller böcker får du till exempel bara kopiera begränsade delar.

Man har i vissa sammanhang **citaträtt**, det vill säga rätt att citera ett verk i en egen framställning. Avgörande för om det är tillåtet att använda citatet utan att ha fått tillstånd från rättighetshavaren är syftet och omfattningen av citatet.

Creative Commons – ett verk som är licensierat med Creative Commons får användas i enlighet med licensen. Här har alltså upphovsmannen lämnat ett tillstånd att använda verket genom licensen. Det är därför viktigt att ta reda på om licensen täcker det sätt som du vill använda verket på eller om du behöver inhämta tillstånd.

I vissa verksamheter skulle det inte vara praktiskt möjligt att be om tillstånd på förhand varje gång man vill använda ett verk. För sådana situationer finns det olika avtal och **avtalslicenser** som du kan teckna.

*

Notera att denna lista över undantag inte är uttömmande.

Be alltid om tillstånd innan du använder någons verk!

Huvudregeln inom upphovsrätten är att man måste be om förhandstillstånd om man vill använda någon annans verk. Denne kan då säga ja eller nej, samt begära ersättning för användandet.

Om man använder någons verk utan tillstånd begår man ett **upphovsrättsintrång**, vilket är ett lagbrott. De konsekvenser som ett upphovsrättsintrång kan få är att:

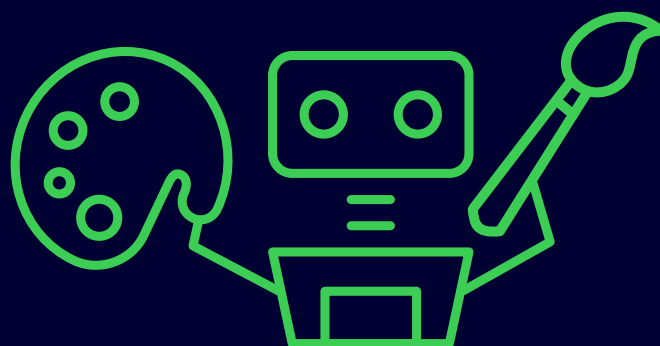
- ✓ Användaren förbjuds att använda det upphovsrättsskyddade materialet
- ✓ Användaren krävs på ekonomisk ersättning och/eller skadestånd
- ✓ Användaren åtalas för brott

! Det är viktigt att notera att man kan bli betalningsskyldig även fast man inte har gjort intrång med avsikt. Man kan alltså inte skylla på att man handlade i god tro.

Visste du att...

... endast fysiska personer kan få upphovsrätt, inte djur eller datorer.

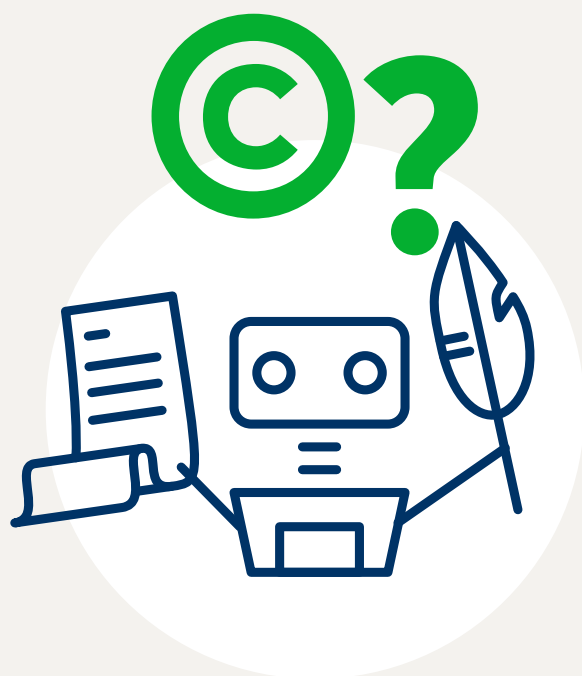

AI-boomen skapar nya frågor kring upphovsrätt

Hur ska jag tänka som användare av AI?

Du kan använda det som ett AI-verktyg har framställt, men notera att materialet i regel inte är skyddat av upphovsrätten. Det innebär att det är fritt fram för andra att använda materialet också.

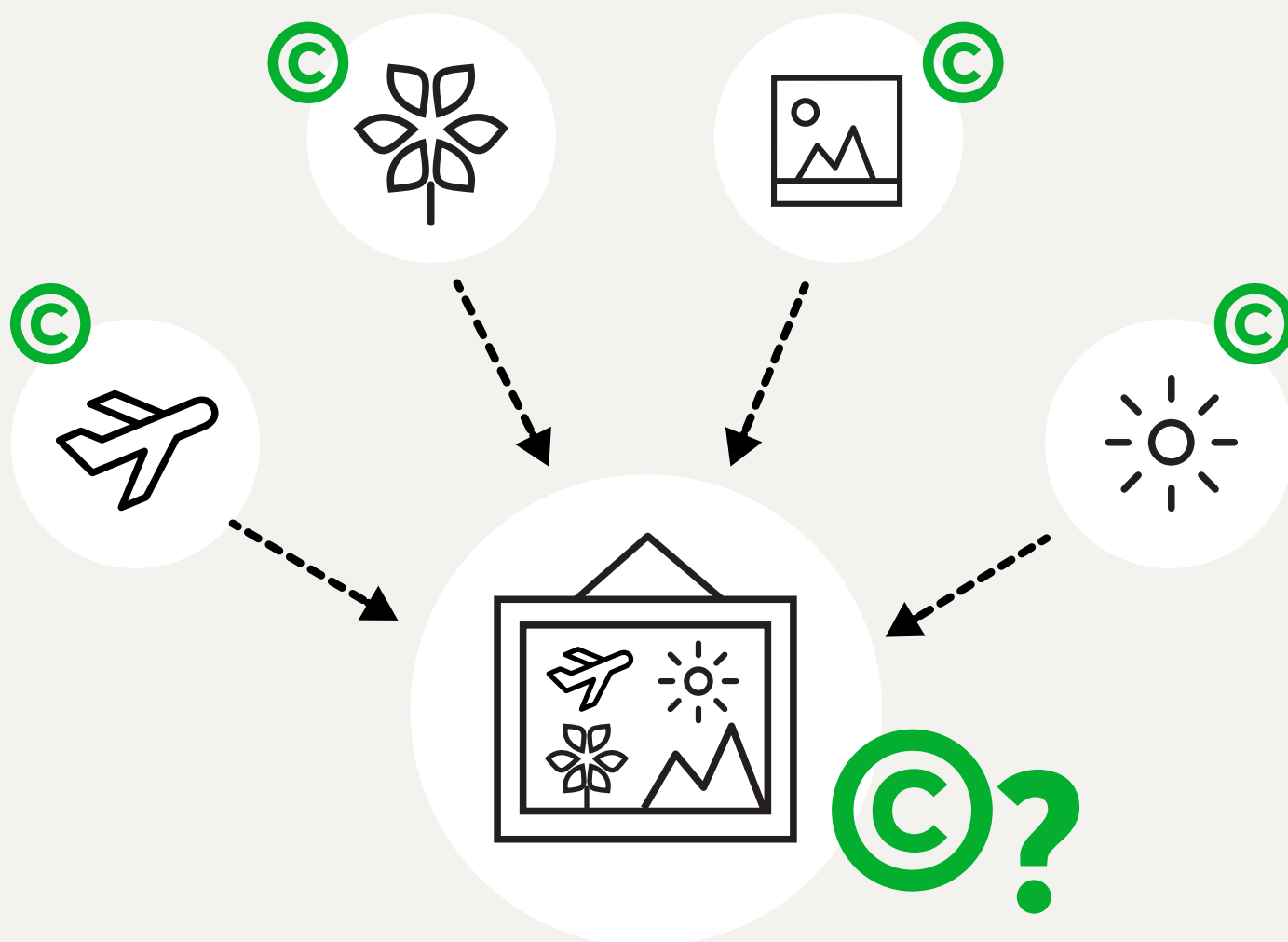
Om du bearbetar materialet är det bra att **dokumentera** vad du gjort så att du kan bevisa att du bidragit med betydande förändringar, eventuellt kan du då uppfylla villkoren för upphovsrättsskydd.

De juridiska förutsättningarna för användning av upphovsrättsskyddat material som input eller träningsdata till AI-verktyg i olika sammanhang är föremål för diskussion och det finns många olika tolkningar av de regelverk som finns.

Vår rekommendation är därför att du som användare iakttar försiktighet och ber om rättighetshavarens tillstånd innan eventuell uppladdning av material sker.

Observera att AI-verktygens resultat bygger på stora mängder träningsdata, det vill säga tidigare skapade och upphovsrättskyddade bilder och texter, detta innebär att det innehåll du skapar i vissa fall kan överensstämma med ett redan befintligt skyddat verk. Om du framställer och tillgängliggör ett sådant innehåll kan du göra dig skyldig till upphovsrättsintrång.

Men hur skyddas rättighetshavarna?

Det diskuteras hur man kan lösa problemet med att AI-verktyg tränas på upphovsrättsligt skyddat material utan tillstånd från rättighetshavarna. Flera rättighetshavare överväger möjliga lösningar som att antingen förbjuda användningen av deras verk i träningen av AI eller att licensiera sina verk till AI-utvecklare. Den senare lösningen skulle innebära att AI kan tränas på skyddat material och att rättighetshavarna får ersättning för den användningen.

Viktiga ord

"Bearbeta"

Det händer att verk bearbetas från ett uttryckssätt till ett annat, exempelvis att en roman är förlaga till en film. I ett sådant fall kan manusförfattaren behöva få tillstånd från författaren av romanen för att få använda manuset. Samtidigt finns det fall där upphovsmannen till ett verk har hämtat inspiration från ett annat verk, och om det nya verket då skiljer sig tillräckligt mycket från inspirationskällan så kan det ses som ett nytt verk. Skulle det nya verket anses utgöra en bearbetning av inspirationskällan krävs dock tillstånd.

"Dela"

Delning innebär i det här sammanhanget att man tillgängliggör det man delar. Om man vill dela något till allmänheten behöver man därför se till att man har tillstånd från rättighetshavaren.

"Framställa"

När man framställer ett exemplar skapar man en ny kopia av det kopierade materialet (den så kallade "förlagan"). Den som laddar ner en bild från nätet eller skannar in en text ur en bok framställer nya exemplar som sparas på personens hårddisk. Skriver personen sedan ut bilden eller texten i tio kopior så har personen framställt tio nya exemplar.

"Kopiera"

Omfattar alla former av exemplarframställning. Kopiering är alltså inte bara när man kopierar något med hjälp av en kopiator, utan även när man laddar ner, skannar och skriver ut något. Så fort det skapas en ny kopia så sker kopiering.

"Ladda ner"

När man laddar ner något från internet så skapas en ny kopia på den enhet dit man laddar ner materialet. Genom att ladda ner framställer man alltså ett nytt exemplar.

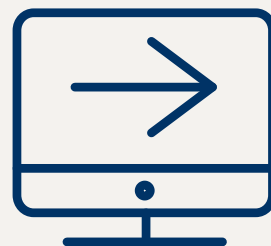

"Licensiera"

Ett annat ord för att ge tillstånd. För den som köper en licens (ett tillstånd) att använda ett verk är det viktigt att ha klart för sig vilka ramar som gäller – till exempel hur lång tid man får använda verket, i vilka delar av världen, om det gäller tillgängliggörande på internet och så vidare.

"Länkning"

Det är tillåtet att länka till verk som har lagts ut på öppna sidor med upphovsmannens samtycke. Det vill säga: verket är redan fritt tillgängligt och din länk utgör inte ett ytterligare tillgängliggörande.

"Rättighetshavare"

Om upphovsmannen säljer sin rätt till ett verk så kan rätten till verket gå över till köparen, som då blir rättighetshavare. Detsamma gäller ifall upphovsmannen avlider, i så fall kan andra personer arva upphovsmannens rättigheter och blir då rättighetshavare.

Visste du att...

... den svenska upphovsrättslagen 2022 har uppdateras genom ett nytt EU-direktiv.

Avtalslicenser

När du vill använda upphovsrättsskyddat material i ditt arbete kan det vara svårt att få tillstånd hos varje enskild rättighetshavare, eftersom det kan vara många som berörs. Därför finns upphovsrättslagens regler om avtalslicens som gör det möjligt att licensiera samtliga upphovsrättigheter samlat.

Bonus Copyright Access erbjuder licenser som täcker ord, text och noter. För inspelad musik, tv-program, film och radio krävs således andra licenser. Besök exempelvis **STIM**, **SAMI** och **Copyswede** för mer information.

Skolkopieringsavtalet

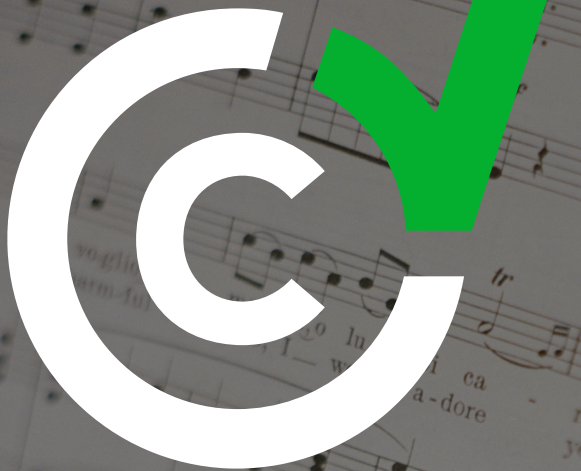
Bonus Copyright Access skolkopieringsavtal ger elever och lärare rätt att, i viss omfattning för undervisningen, kopiera och dela upphovsrättsligt skyddat material ur svenska och utländska verk, analogt och digitalt. Syftet med kopieringen får inte vara att ersätta inköp av förlagsutgivna läromedel. Samtliga kommuner och regioner i Sverige har tecknat skolkopieringsavtal via Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).

Läs mer på www.bonuscopyright.se

Arbetsplatslicensen

Med en arbetsplatslicens från Bonus Copyright Access får anställda i företag, organisationer och myndigheter för internt bruk och under vissa villkor tillstånd att lagligt dela och kopiera upphovsrättsskyddat material från hela världen.

Läs mer på www.bonuscopyright.se

Visste du att...

... upphovsrätten är grundlags-skyddad och finns dessutom med i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Foto: Fredrik Nyman/Johnér

Tack!

för att du respekterar
upphovsrätten!

Upphovsrätten är grundläggande för att författare, konstnärer, fotografer, journalister, kompositörer och andra rättighetshavare ska få betalt för sitt arbete. Läs gärna mer om **förnybar kunskap och kultur**.

Bonus Copyright Access är en ekonomisk förening som drivs helt utan vinstintresse. På uppdrag av våra **16 medlemsorganisationer** licensierar vi rättigheter kollektivt. Genom medlemsorganisationerna når ersättningarna rättighetshavarna på flera olika sätt. Läs mer om vår verksamhet, våra medlemmar och kopieringsvillkor **här**.

Bonus ©
UPPHOVSRÄTTSLICENSER SEDAN 1973